

CONTRIBUȚIE LA CUNOAȘTEREA RĂSCOALEI BRAȘOVENILOR DIN 1688

de MAJA PHILIPPI

Una din perioadele cele mai interesante din istoria Transilvaniei o constituie sfârșitul secolului al XVII-lea, cînd lupta pentru stăpînirea acestei țări — începută încă din 1526 între Imperiul Austriac și Imperiul Otoman — s-a dezlănțuit din nou, aducînd nenumărate suferințe țării, pentru a fi în cele din urmă terminată prin pacea de la Carlovitz din 1699 și trecerea Transilvaniei sub stăpînirea habsburgică.

Lupta între cele două mari puteri pentru stăpînirea Transilvaniei era de fapt o luptă pentru dominația Europei de sud-est, pe care o stăpîniseră pînă atunci turcii și asupra căreia întindea acum mîna monarhia habsburgică. Importanța strategică pe care a avut-o Transilvania în această luptă rezultă dintr-un memoriu adresat împăratului Leopold I de generalul Caraffa, numit în 1688 comandant al armatei austriece. În acest memoriu, Caraffa numește Transilvania „avantpostul Ungariei și al tuturor regatelor și țărilor Majestății-Voastră, situate dincolo de Dunăre... principat așezat de natură ca o citadelă din care se poate domina și ține în frîu tot ce se întinde între Dunăre, Moravia, munții Sileziei și ai Poloniei”¹. Cucerirea acestei țări era deci o necesitate absolută pentru armata austriacă în 1688, cînd se pregătise a cucerii Belgradul și a continua războiul în Țara Românească, Serbia și Bulgaria. Văzută din acest punct de vedere, era clar că Habsburgii intrau în Transilvania numai în calitate de cuceritori și nu ca „eliberatori”, cum s-a pretins ulterior. Astfel au judecat și contemporanii acestor lupte. Mihail Weiss, renumitul jude al orașului Brașov de la începutul secolului al XVII-lea, i-a numit mai mult *devastatores* decît *defensores*, și nobilul maghiar Mihai Cserey confirmă la sfîrșitul aceluiași secol că țara „a schimbat jugul de lemn turcesc cu jugul de fier austriac”.

Dovezi ale nemulțumirii populației transilvănene prilejuite de schimbarea jugului sînt mai multe răzvrătiri începînd din 1687 și culminînd cu marea răscoală a lui Francisc Rákoczy din 1703—1711 împotriva dominației austriece. În cadrul acestor lupte de împotrivire, răscoala brașove-

¹ *Caraffas Projekt*, în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, Neue Folge, I, 1853, p. 164, 169.

nilor din 11—26 mai 1688 ocupă un loc destul de însemnat ca să merite să fie tratată din nou în lumina concepției marxist-leniniste, cu atât mai mult cu cât această răscoală reflectă nu numai spiritul antihabsburgic al cetățenilor Brașovului, dar și contradicțiile sociale puternice care existau în acest timp în sinul orașului.

Meritul de a fi reluat pe baze materialist-istorice discuția asupra acestui eveniment îi revine lui Ioachim Crăciun, care într-un studiu publicat în 1956 (Răzvrătirea sașilor din Brașov la 1688), analizează „pe scurt cauzele economico-sociale și politice ale răzvrătirii brașovene”, anunțând că pînă la sfîrșitul aceleiiași an va apărea o lucrare mai vastă, în care „această răzvrătire să fie studiată în toată amploarea ei”¹.

Deoarece această lucrare mai amplă nu a apărut, — studiul lui I. Crăciun rămînînd doar un fragment — ne permitem să reluăm această problemă, nu pentru a repeta acest studiu interesant și bine documentat, ci pentru a-l adînci și completa pe baza cercetărilor făcute mai demult în arhivele Brașovului.

Fără a încerca să cuprindem toate aspectele răscoalei, ne propunem să completăm studiul lui Crăciun mai ales din două puncte de vedere:

— în primul rînd vrem să arătăm cum se reflectă această răscoală în izvoarele contemporane și în istoriografia locală brașoveană, subliniind poziția de clasă a autorilor respectivi.

— în al doilea rînd, însă în strînsă legătură cu primul punct, vom încerca să scoatem și mai mult în evidență aspectul social al acestei răscoale.

Istoriografia burgheză a căutat cauzele acestei răscoale în primul rînd într-un motiv de ordin exterior, în ordinul generalului Caraffa de a preda orașul armatei austriece. Fără îndoială, faima trupelor imperiale și a cruzimilor și nelegiuirilor săvîrșite de ele cînd intraseră în Transilvania pătrunsese pînă la Brașov și a contribuit în mare măsură la izbucnirea acestui conflict cu un pronunțat caracter antihabsburgic². Dar tot așa de adevărat este faptul că această răscoală n-ar fi izbucnit și n-ar fi luat o

¹ *Studii și materiale de istorie medie*, vol. I, 1956, p. 199—220.

² Într-un izvor al vremii, nepublicat, generalul Caraffa este numit „un bandit italian blestemat, care după ce strînsese bani dela cei mai de seamă bărbați ai Debreținului prin torturi nemaiauzite, ca: sfărîmarea capului cu o frînghie răsucită pînă cînd ochii le ies ca niște ouă, jupuirea pielii de pe picioare, stropirea cu oțet și sare și tragerea ei la loc; tot așa, bătînd piroane în miini și picioare; iar femeilor găurindu-le sîinii ca să le scoată pe acolo mîinile, le-au ars și cite și cite torturi a făcut prin toate acestea a supt și strîns mult din țară”. Thomas Tartler: *Collectanea zu einer Particulär Historie von Cronstadt*, în Arhiva Documentară a Bisericii Negre Brașov (citată în continuare „Arhiva B.N.B.”) T.q. 100 p. 517. — Tot astfel un contemporan al răscoalei, Marcus Tartler, notează: „Anno 1688. Dacă cineva ar întreba care ar fi fost cauza adevărată a răscoalei, atunci după cum am aflat, nimic n-a determinat pe cetățenii noștri să se opună, decît zvonul și știrile despre purtarea urîtă a imperialilor în Ungaria. Se știe în toată lumea ce rău se purtasera cu locuitorii, mai ales cu luteranii și calvinii, și cum au încercat prin forță și persecuții să-i convertească la religia catolică. În special, generalul Caraffa, care trebuia să comande acum în Transilvania, s-a distins în așa fel prin cruzimea sa, că i s-a dat în limba maghiară porecla «Káro-fa», ceea ce înseamnă lemn ascuțit sau sulită de lemn”. *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, 1903—1918 (citată în continuare „Quellen”), vol. VII, p. CXXXIV.

ampluare așa de mare dacă n-ar fi existat în sînul populației Brașovului antagonisme puternice, care au izbucnit cu violență cu această ocazie. Istoriografia zilelor noastre, care înțelege lupta de clasă ca forță motrice a dezvoltării istoriei, urmărește îndeosebi cunoașterea acestor antagonisme sociale.

Înainte de a intra în analiza izvoarelor și a cauzelor răscoalei, e necesar să înfățișăm pe scurt situația internă a orașului Brașov în secolul al XVII-lea.

Analiza clasică a lui Friedrich Engels a situației sociale în orașele medievale¹ este valabilă și pentru orașele din Transilvania. Populația orașului era stratificată în trei pături sociale: familiile patriciene, meșteșugarii organizați în bresle și plebea orășenească. Să cercetăm care era participarea acestor pături la conducerea orașului. Ca toate orașele săsești din Transilvania, orașul Brașov, potrivit vechilor privilegii, avea dreptul de a-și alege singur conducerea. În acest scop au fost alese cele două organe municipale, senatul și centumviratul². Pe cînd senatul, compus din 17 membri, era reprezentantul patriciatului și se completa singur, centumviratul, compus din 100 de membri, era ales de comunitatea întreagă a orașului. Amîndouă organele alegeau la sfîrșitul fiecărui an pe cei doi demnitari supremi ai orașului, judele și chestorul³, care la sfîrșitul perioadei lor de administrație erau obligați să dea socoteala înaintea centumviratului. Astfel, prin centumvirat, care reprezenta elementul democratic în conducerea orașului, întreaga populație exercita un fel de control asupra treburilor obștești, „ca să fie drept și dreptate și dacă s-ar întîmpla cumva ceva necuviincios în dauna orașului, să protesteze, ca nimeni dintre demnitari să nu abuzeze de autoritatea sa“⁴.

În secolul al XVII-lea se constată însă o descompunere a acestor vechi rînduiri. Pătura dominantă a orașului — patriciatul — acaparează tot mai mult toate drepturile de cîrmuire ale orașului și abuzează de ele în folosul intereselor sale. La sfîrșitul secolului al XVII-lea — perioada în care a izbucnit răscoala — centumviratul își pierduse rolul conducător pe care-l avusese pînă atunci; nu mai este ales de populația orașului, ci numit de senat, devenind astfel mai mult un instrument al acestuia, decît un organ de control cum a fost pînă atunci. Funcția de membru în magistratura orașului începe — cum se plînge cronicarul Marcus Fronius — să devină ereditară în familiile patriciene sau să fie vîndută de acestea

¹ Friedrich Engels, *Războiul țărănesc german*, în Karl Marx-Friedrich Engels, *Opere*, vol. 7, Ed. pol., București, 1960, p. 362—366.

² În limba germană *Hundertmannschaft*.

³ În limba germană *Stadthann*, în limba latină *villicus* sau *quaestor*, care avea funcția de administra averile orașului. Despre rolul chestorului, vezi Istoria României, vol. II, p. 271.

⁴ Citat din Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, ed. a IV-a, Sibiu, 1925, vol. I, p. 519.

unor persoane favorizate de ele¹. Conducerea oraşului intră deci tot mai mult în mîna patriciatului reprezentat prin senat, pe cînd meşteşugarii reprezentaţi prin centumvirat sînt tot mai mult excluşi din treburile oraşului. În ceea ce priveşte plebea orăşenească, se înţelege că ea, fiind deposedată şi săracă, nu lua parte la conducerea oraşului nici înainte şi nici după aceste schimbări².

Dacă — mai jos — vor fi analizate cauzele răscoalei din 1688, vom constata că tocmai aceste schimbări în administraţia oraşului şi nemulţumirile populaţiei întregi faţă de ele au stat la baza răzvrătirii oraşului împotriva conducerii sale.

Stratificarea populaţiei braşovene se reflectă şi în cronicile — destul de numeroase — rămase din acest timp. Conform provenienţei sociale a autorilor lor, putem distinge două tabere diferite. Din prima fac parte înşişi patricienii, deci tocmai pătura care a fost lovită de răscoală. Drept urmare, aceşti autori o condamnă cu cuvintele cele mai aspre şi pătinoare. Izvorul cel mai însemnat în această privinţă este aşa-zisa *Kirchturmknopfschrift* din 1694 (cronică depusă de senat în globul turnului restaurat al Bisericii Negre), al cărei autor este *secretarius juratus* al oraşului, senatorul Martin Seewaldt. Se înţelege că acest reprezentant al patriciatului prezintă răscoala ca „o faptă criminală, furibundă, obstinată şi temerară” şi pe cei răzvrătiţi ca pe nişte „ticăloşi, nemernici şi blestemaţi”, care n-au ştiut sau n-au vrut să ştie că cine se opune autorităţilor se opune lui Dumnezeu însuşi³.

De aceeaşi părere, bineînţeles, este şi un alt cronicar, tot contemporan al acestor evenimente, Ştefan Filstich, fiul judeului Michael Filstich. Poziţia cronicii sale se explică din faptul că Filstich a fost arestat în timpul răscoalei împreună cu tatăl său, care a fost chiar condamnat la moarte⁴.

Aceeaşi poziţie ostilă răscoalei o găsim şi în alte izvoare, care însă, în cea mai mare parte, copiază din cele menţionate.

¹ Markus Fronius: *Leben und Schriften*, editat de Julius Gross, Braşov, 1925, p. 3—4 şi *Aus den Tagebüchern des Marcus Fronius*, în *Quellen*, VII, p. 249.

² Despre organizarea oraşelor transilvănene şi luptele interne în sinul oraşelor, vezi: Istoria României, vol. II, p. 271, 566, 895.

³ Martin Seewaldt a fost ginerele senatorului Valentin Igel, unul dintre reprezentanţii patriciatului, care a fost arestat şi condamnat la moarte de răsculaţi. Cronică sa se află în Arhiva B.N.B. în mai multe copii şi a stat la baza mai multor altor cronici. Ca anexă conţine şi sentinţa de moarte „bine meritată” contra celor cinci conducători mai de seamă ai răscoalei. Cronică este publicată în *Quellen*, VI, p. 570—578.

⁴ Cronică publicată în *Quellen*, VI, p. 291—295. Thomas Tartler în „*Collectanea zu einer Particulär Historie von Cronstadt*” păstrează genealogia familiei Filstich, una dintre familiile cele mai bogate ale oraşului, din care reiese că Ştefan Filstich şi-a cumpărat în 1682 primirea în breasla aurarilor, cu toate că „din cele 3 probe de meşter 2 obiecte nu erau bine executate” şi cu toate că „a lucrat la aceste obiecte cu 12 săptămîni mai mult decît era permis”. Plictisindu-se pe urmă de meseria de aurar, a intrat în slujba oraşului, devenind în 1695 senator, în 1708 chestor şi în 1714 judele oraşului, funcţie pe care a păstrat-o 13 ani. Arhiva B.N.B. T.q.100 p. 315—316, vezi şi *Quellen*, VI, p. XXII.

Pe de altă parte există însă și cronici care arată că o mare parte a orașului a simpatizat cu răscoala. E drept că sub impresia sfârșitului tragic al răscoalei și sub presiunea exercitată mai târziu din partea armatei austriece asupra populației, nici unul dintre cronicarii contemporani nu îndrăznește să ia în mod deschis partea răsculaților. Cu toate acestea însă, unii găsesc cuvinte mai moderate și mai înțelegătoare față de răsculați, se abțin de la orice critică și caută, dimpotrivă, să arate cauzele care i-au îndemnat la această răscoală. Astfel, Simon Christophori, fiul cismarului Iacob Gaitzer, unul dintre conducătorii răscoalei executat după aceea — cu toate că și el se desolidarizează de aceste evenimente — îndrăznește totuși să spună că capii răscoalei nu erau „dintre cei mai de disprețuit cetățeni”¹. Țesătorul Johannes Stamm, descriind executarea conducătorilor răscoalei, vorbește despre „săracii prizonieri... care au murit cu toții curajos”². Alții, ca Marcus Tartler, corector al gimnaziului, și Johann Alzner, deși critică răscoala, copiind în parte din *Kirchturmknopfschrift* a lui Seewaldt, găsesc totuși necesar să arate motivele care au determinat-o³. Mai mult curaj arată Marcus Fronius, în timpul răscoalei un tânăr de 29 de ani, care în 1703 a devenit paroh al orașului și este, după Johannes Honterus, cel mai învățat cărturar din trecutul Brașovului. În mod deschis, Fronius ia apărarea unora dintre răsculați, dezaproabă sentința de moarte și arată în același timp atmosfera ostilă în oraș față de senatori⁴.

Aceeași atitudine plină de înțelegere și simpatie o găsim la un alt tânăr de 28 de ani, Asarela Mederus, fiul parohului din Brașov, student în drept, care în *Fragmentele* sale descrie evenimentele din 1687 până în 1689, când a murit. Cu multe amănunte și cu o exactitate care arată că Mederus a trebuit să fie martor al celor descrise, relatează despre evenimentele care preced răscoala la începutul anului 1688, cit și despre începutul răscoalei de la 10—15 mai, pentru ca, brusc, să-și întrerupă însemnările, continuându-le abia în ultima zi a anului 1688. Această tăcere absolută asupra sfârșitului răscoalei față de relatarea amănunțită a începutului ei, este așa de bătătoare la ochi că ni se impune întrebarea dacă nu cumva avem de-a face cu omiteri intenționate ulterioare din originalul pierdut⁵. E semnificativ că fragmentele lui Mederus nu sînt singura cronică din care lipsesc

¹ Simon Christophori, *Wahrhaftiger Bericht* etc., în *Quellen*, VI, p. 288.

² *Tagebuch des Johannes Stamm*, în *Quellen*, VI, p. 213.

³ *Marci Tartleri Coronensis Diarium*, Arhiva B.N.B. T.q. 180, evenimentele referitoare la răscoală p. 407—413; în *Quellen*, VII, p. 470—483 sînt publicate numai evenimentele după 1689. *Ex. Johannis Alzneri diario*, publicat în *Quellen*, VII, p. 582.

⁴ Întors acasă după terminarea studiilor sale la Wittenberg, Fronius s-a întreținut din meditarea particulară a unor elevi, ocupîndu-se totodată și de studii serioase de istorie. *Istoria patriei* scrisă de dînsul a devenit din păcate pradă focului cu ocazia marelui incendiu suferit de oraș în 1689. Au rămas însă alte scrieri istorice ale acestui autor, dintre care *Fatalis urbis exustio*, descrierea incendiului, care conține și descrierea executării capilor răscoalei la care a asistat. *Magistri Marci Fronii fatalis urbis exustio anno 1689*, *Quellen*, VI, p. 408—570. Despre Marcus Fronius și activitatea sa, vezi *Istoria României*, vol. III, p. 303, 309.

⁵ Copia găsită în Arhiva B.N.B. T.f. 38 nu coincide cu totul cu copia care a stat la baza publicării în *Quellen*, VI, p. 300—311.

însemnările referitoare la răscoală. În memoriile țesătorului Johannes Stamm, menționate mai sus, lipsesc însemnările pentru aprilie și mai 1688¹, în *Istoria* preotului Joseph Teutsch lipsesc de asemenea însemnările din ianuarie pînă în mai 1688². De asemenea, lipsesc datele respective din alte cronici mai puțin însemnate.

Izvorul cel mai însemnat în ceea ce privește cauzele răscoalei este *Consignatio* a negustorului și centumvirului Paul Benckner, care conține dezbaterile care au avut loc în centumvirat³. Din păcate însă, și aceste însemnări sînt întrerupte pentru perioada din martie pînă în august 1688, pe cînd într-o altă cronică scrisă de el, *Diarium*, lipsesc cu totul anii 1688 și 1689⁴; Benckner motivează în altă parte această lacună spunînd că din „mare amărăciune am încetat timp de doi ani să mai notez ceva”⁵.

Aceste omiteri din cronici, care toate s-au păstrat numai în copii, trebuie să dea de gîndit, mai ales fiindcă e vorba toamai de acele izvoare care arată o vădită simpatie față de răsculați și le regretăm cu atît mai mult cu cît toamai din aceste cronici caracterul răscoalei ar reieși mai clar decît din cronicile scrise din partea adversarilor ei.

Analiza izvoarelor rămase și a atitudinii lor față de răscoală arată limpede divergențele care au existat în sînul populației față de aceste evenimente, oglindind în același timp și stratificarea ei socială. Acei care condamnă răscoala sînt reprezentanții patriciatului, ca Seewaldt și Filstich, pe cînd cei care o simpatizează sînt reprezentanții centumviratului și ai breslelor, ca Paul Benckner și Johannes Stamm, dar constatăm că și intelectualitatea orașului, studenți, învățători și chiar preoți, adoptă aceeași atitudine.

O dovadă grăitoare a atitudinii pline de simpatie față de conducătorii răscoalei este o poezie păstrată în mai multe copii, atît în Arhivele statului din Brașov, cît și în Arhiva Bisericii Negre. Este o elegie atribuită căpitănului răscoalei Kaspar Kreisch, scrisă înaintea executării sale. În 14 strofe destul de reușite, condamnatul își ia rămas bun de la soție, copii și de la toți concetățenii săi, justificînd totodată și faptele sale pentru care trebuie să sufere moartea :

„Ceva, vă rog, voi, dragi eroi !
 Luați aminte pentru voi !
 Acum la urmă s-o știți de la mine
 Acestui oraș i-am vrut doar bine.
 Și iată dară la sfîrșit
 O moarte crudă mi-am urzit.
 Dac-am dat greș în lumea astă
 Căzu pe mine acu' năpasta”⁶.

¹ Stamm, *op. cit.*, *Quellen*, VI, p. 211.

² *Quellen*, IV, p. 109—110.

³ *Quellen*, VI, p. 275—286.

⁴ *Quellen*, IV, p. 218.

⁵ *Quellen*, VI, p. 281.

⁶ Publicată în *Quellen*, VI, p. XXIII—XXIV.

Nu putem spune dacă într-adevăr Kaspar Kreisch ar fi fost autorul acestei poezii, însă indiferent cine ar fi fost, faptul că această poezie s-a răspândit în rîndurile populației Brașovului și s-a păstrat pînă astăzi în mai multe copii ne dovedește că, în ciuda persecuțiilor din partea conducerii orașului și a autorităților austriece, populația Brașovului a păstrat condamnaților o amintire vie.

Acest fapt reiese și din istoriografia brașoveană de mai tirziu. E adevărat că istoriografia burgheză nu a interpretat această răscoală în lumina concepției marxiste a luptei de clasă, însă simpatia și chiar mîndria de a fi avut în rîndurile concetățenilor lor pe acești revoluționari reies atît din istoriografia, cît și din literatura locală brașoveană. Astfel, Georg von Herrmann, recunoscut ca întemeietorul istoriografiei brașovene, începe opera sa *Das alte und das neue Kronstadt*, scrisă în 1801—1802, cu o descriere a răscoalei din 1688¹. În 1844, Martin Schnell descrie răscoala „fără frică sau teamă” și „pentru a restabili dreptatea cuvenită” — cum spune el însuși — cu atît entuziasm, încît recunoaștem în acest scriitor pe viitorul revoluționar din 1848².

În mod mai științific, Friedrich Philippi, profesor la gimnaziul Honterus, pe baza multor izvoare din arhivele orașului, cercetează în 1878 această răscoală într-un studiu separat³, care pînă astăzi a rămas studiul cel mai temeinic despre răscoala din 1688.

Cel mai frumos monument literar l-a ridicat însă răsculaților Adolf Meschendörfer, scriitor decorat cu Ordinul Muncii cl. I în 1957, care în romanul său *Die Stadt im Osten* (Orașul din răsărit), scris încă în 1931, termină descrierea răscoalei cu următoarele cuvinte frumoase: „Spiritul lor (al răsculaților) nu trebuie să moară în noi, brașovenii, niciodată, căci altfel acești martiri ar fi murit degeaba”.

Însă nu numai populația săsească din Brașov, pe care firește răscoala o interesează mai mult, dar și concetățenii lor români și maghiari s-au ocupat cu evenimentele din 1688. Astfel, însuși nobilul maghiar Mihai Cserey — care a stat șapte ani în orașul Brașov, unde a scris *Historia* din 1661—1711 — ia apărarea deschisă a răscoalei, spunînd că răsculații „n-ar fi meritat moartea, deoarece încă nu erau supușii împăratului german și cine poate să-i condamne pentru faptul că n-au vrut să predea ceea ce era al lor. Cu toate acestea, săracii au trebuit să moară fiindcă au luptat pentru o cauză obștească”⁴.

Și Gh. Barițiu, cunoscutul istoric român din Brașov, se ocupă în 1870 de această răscoală într-un studiu separat intitulat *Catastrofele Bra-*

¹ Georg von Herrmann, *Das alte und das neue Kronstadt*, editată de O. Meltzl, Sibiu, 1883, p. 1—11.

² Martin Schnell, *Die Sachsen in Siebenbürgen*, Brașov, 1844, p. 162—172.

³ Fr. Philippi, *Der Bürgeraufstand von 1688 und der grosse Brand von 1689 in Kronstadt*, Brașov, 1878.

⁴ Cserey Mihály *Historiája*, în *Quellen*, VI, p. 263.

șovului în anii 1688 și 1689¹. Acesta se bazează pe cercetarea multor izvoare și analizează în mod temeinic cauzele răscoalei.

Felul cum răscoala din 1688 se reflectă în cronicile contemporane, cît și în operele istorice de mai tîrziu — cum s-a arătat mai sus — dovedește în mod vădit că această răscoală a avut un pronunțat caracter social. Același fapt îl dovedește și analiza cauzelor răscoalei.

Situația politică în care s-a declanșat răscoala era următoarea²: Încă din 1686, trupele austriece intraseră în Transilvania, încheind mai multe tratate cu principele Apafi, potrivit cărora acesta le promisese predarea mai multor orașe și plățirea unor sume mari pentru aprovizionarea armatei. În nici unul dintre aceste tratate, orașul Brașov nu era prevăzut de a fi predat trupelor imperiale. Abia la 9 mai 1688, după ce generalul Caraffa a preluat comanda armatei în Transilvania, el sili pe principe și dieta Transilvaniei să iscălească un nou tratat, în care recunoșteau suveranitatea împăratului Leopold și se obligau să predea mai multe orașe, printre care, pentru prima dată, se numără și Brașovul. La această dietă din Sibiu a fost prezent și judele Brașovului Michael Filstich, care la 10 mai se întoarce în oraș, aducînd cu sine trei scrisori — una de la principe, a doua de la consilierii acestuia, a treia „plină de amenințări și înjurături” de la însuși Caraffa, — cu ordinul de a preda imediat orașul. A doua zi judele convocă senatul și centumviratul pentru a le comunica conținutul scrisorilor. Senatorii, care își dădură primii părerea, aprobă imediat predarea orașului. Unii dintre centumviri protestară la început și numai după ce li s-a explicat „în ce stare se găsesc lucrurile” și că alte orașe au fost deja predate, consimțiră și ei. Între timp însă, zvonul predării orașului răspîndindu-se în rândurile populației, o mulțime de oameni se adună înaintea sfatului și după ce aflară hotărîrea, începu răscoala. Se auziră strigăte acuzînd de trădare. Mulțimea infuriată se înarmă și se grăbi spre cetățuie și spre turnurile orașului, pentru a le apăra. Breasla cismarilor, care avea în grijă poarta de pe Strada Porții, o predă răsculaților; tot așa fu predată poarta de sus, numită cea românească. La 14 mai, comandantul cetății, Stephan Letz, fu silit să predea și el cetățuia, astfel că întreaga apărare a orașului se afla în mîinile răsculaților. Aceștia, nemiarecunoscînd vechea conducere a orașului, își aleaseră la 16 mai una nouă, punînd drept comandant pe aurarul Kaspar Kreisch³. În mod febril se pregăti apărarea orașului, la care întreaga populație, vrînd-nevrînd, a fost silită să ia parte prin aducerea munițiilor, a proviziilor etc. „Acei cetățeni care n-au vrut să participe de bună voie au fost forțați cu mîna înarmată”⁴. Toate încercările din partea vechilor conducători, ajutați și de preoți, de a liniști pe răsculați și de a-i convinge

¹ Publicat în „Transilvania”, III, 1870, p. 57—61.

² Despre evenimentele următoare, vezi *Istoria României*, vol. I-II, p. 225—230.

³ *Asarelae Mederi Fragmenta, Quellen*, VI, p. 304—305.

⁴ *Diarium des Lucas Seyberger und Simon Blasius*, în *Quellen*, VII, p. 434.

de necesitatea predării orașului, fură zadarnice. Senatorii fură amenințați că vor fi aruncați de sus din cetățuie, astfel că „înțelepții domni au fost bucuroși să ajungă jos întregi... Aceasta era ultima și unanima lor hotărîre: chiar dacă ar veni un înger pentru a-i convinge dimpotrivă, totuși ar rămîne în intenția lor fermă și neclintită”¹.

Din cele relatate reiese că răscoala a izbucnit în mod spontan, nefiind de loc pregătită și că motivul declanșării a fost ordinul imperial de a preda orașul. Însă felul cum răsculații s-au împotrivit autorităților orașului, cu amenințări, destituindu-le, arestînd și în sfîrșit chiar condamnînd la moarte pe jude și pe cîțiva senatori, dovedește că la baza acestor motive politice stăteau alte cauze și mai temeinice, se ascundea antagonismul radical între patriciatul orașului și păturile populare ale meșteșugarilor și ale plebei orașenești. În analiza cauzelor răscoalei nu trebuie să începem cu ziua de 10 mai 1688, ci să cercetăm ciocnirile anterioare în sinul populației orașului, așa cum sînt ele oglindite în unele izvoare.

În această privință, documentul cel mai grăitor este *Consignatio* de Paul Benckner². Acest jurnal conține un fel de procese-verbale destul de amănunțite despre dezbaterile în centumvirat, al cărui membru Benckner a fost ales în 1682. Însemnările lui Benckner sînt cu atît mai prețioase cu cît procesele-verbale oficiale păstrate în Arhivele Statului din Brașov lipsesc pentru această perioadă. Din aceste însemnări reiese clar contradicția care a existat în acești ani între centumvirat, ca reprezentant al breslelor, și senat, care reprezenta patriciatul. Benckner, exprimînd poziția centumvirilor, se plînge de nenumăratele abuzuri săvîrșite din partea senatului, atît în ceea ce privește alegerea judei, cît și completarea senatului și a centumviratului. Nerespectînd „legile bătrînilor”, „înțelepții domni” numesc în posturi de jude, de preoți, de senatori și de centumviri pe rudele lor sau persoane favorizate de dîșii: în 1686, numărul senatorilor este ridicat în mod ilegal de la 17 la 18 și în sfîrșit la 19 membri. Se plînge că se numesc prea mulți magistrați, „mai ales din rîndurile celor fruntași și ale celor bogați”, astfel că numărul celor scutiți de impozite crește tot mai mult. Se plînge de îngîmfarea și luxul patricienilor și cere întocmirea unui regulament privind îmbrăcămintea, nunta și înmormîntările. Însă toate aceste cereri adresate senatului, nu numai că rămîn „fără efect” — cum arată Benckner — însă sînt „și respinse cu batjocură de lumea această prea rea și blestemată”. O critică aspră se aduce și felului cum funcționarii orașului, mai ales cei mai înalți, își îndeplinesc funcțiile. Benckner se plînge de comportarea nesinceră și incorectă față de centumvirat, de neglijență în administrarea bunurilor obștești, ba chiar și de delapidarea veniturilor orașului. Se cere ca „senatul să dea socoteală unde ajung și cine cheltuiește banii cu care

¹ Mederus, *op. cit.*, *Quellen*, VI, p. 304—305.

Alzner, *op. cit.*, *Quellen*, VII, p. 579—581.

Seewaldt, *op. cit.*, *Quellen*, VI, p. 573.

² *Consignatio aller der Sachen, davon so oft er aufm Rathaus zugegen gewesen, traktiert worden ist* (consemnarea tuturor lucrurilor care au fost dezbătute cînd eram la sînat), în *Quellen*, VI, p. 275—286.

aşa de mulţi străini îşi cumpără dreptul de cetăţean¹, se cere ca banii pentru „arendarea morilor să se afecteze în viitor oraşului“, şi în sfârşit chiar ca „domnii senatori să nu mai împartă între dinşii în ziua de Crăciun arenda pentru ogoarele şi fînţele care sînt proprietatea oraşului, de asemenea taxa pentru piaţă şi arendarea bolţilor, ci să se dea oraşului“. La această observaţie, Benckner mai adaugă: „Mai sînt nenumărat de multe, care se practică fără ştirea noastră, însă Dumnezeu, care vede şi cele ascunse, va răsplăti pe fiecare după meritul său“².

Indignarea cea mai mare o provoacă însă nejusta impunere a cetăţenilor şi scutirea funcţionarilor publici de orice impozit. Această scutire, confirmată în 1495 de centumvirat³, era socotită în timpurile normale ca o răsplată a serviciilor publice prestate în mod onorific. În timpuri excepţionale însă, cum erau tocmai aceşti ani, cînd impozitele, datorită stoarcerilor armatei imperiale crescuseră imens, scutirea unei părţi însemnate a populaţiei — şi tocmai a celei mai înstărite — nu mai era suportabilă. Încă în 1684 centumviratul ceruse într-un memoriu adresat senatului ca toţi funcţionarii să contribuie la impunere cu un taler, „deoarece de data aceasta a scăzut aşa de mult“ şi ca populaţia să fie impusă din nou, „astfel ca fiecare să contribuie după avere şi nu după favorul domnilor birari“⁴.

În ce măsură, din cauza contribuţiilor pentru armata imperială, în anii următori, au crescut cheltuielile oraşului, reiese din socotelile oraşului păstrate în Arhivele Statului din Braşov. Astfel, în anul 1685 oraşul a cheltuit în total 36 287,75 florini, în 1686 68 283,41 fl., în 1687 75 819,13 fl., iar în 1688 263 445,48 fl., la care sumă chestorul observă că „o asemenea sumă de la întemeierea oraşului nu este de crezut că s-ar fi dat vreodată într-un an“⁵. Încă din 1686 populaţia oraşului era alarmată din cauza contribuţiilor pentru întreţinerea armatei austriece. La sfîrşitul anului 1686 s-a cerut oraşului suma de 18 000 fl. şi o contribuţie de 500 găleţi de grîu şi 800 găleţi de ovăz. „Era imposibil de a împlini această sumă numai de la cei săraci; de aceea, de data aceasta toţi senatorii şi centumvirii au fost impuşi şi au trebuit să contribuie“, relatează Benckner⁶. La 27 ianuarie 1687, oraşul a plătit din nou pentru armata austriacă din Maramureş 17 122 fl., contribuţie care se repetă la 15 noiembrie, cînd oraşul trimite 10 000 fl., şi la 15 decembrie, cînd se trimite armatei imperiale staţionată la Făgăraş 11 480 fl.⁷. Această sumă era însă numai o parte a celei cerute, care se ridica la 91 000 fl.⁸. Pentru a acoperi suma menţionată au fost impuse şi servitoarele cu a zecea parte a salariilor lor, pe cînd magistraţii oraşului au rămas mai departe scutiţi⁹. În ianuarie

¹ *Consignatio aller der Sachen...*, în *Quellen*, VI, p. 276.

² Teutsch, *Collectanea zu einer Particulär Historie von Cronstadt*, Arhiva B.N.B., T.q. 101, p. 52.

³ Benckner, *op. cit.*, *Quellen*, VI, p. 276.

⁴ *Villikats (-Honnen) -Rechnung 1685—1688*, în Arh. st. Braşov (citate în continuare Arh. S. B.), III C 32, p. 203, 486, 816, 1346.

⁵ Benckner, *op. cit.*, *Quellen*, VI, p. 280.

⁶ *Villikats-Rechnungen*, Arh. S.B. III C 32, p. 808 şi 815.

⁷ Benckner, *op. cit.*, *Quellen*, VI, p. 280.

⁸ Stamm, *op. cit.*, *Quellen*, VI, p. 211.

1688 i s-au cerut orașului Brașov din nou cantități enorme de grâu, ovăz și fin; deoarece aceste provizii au trebuit să fie trimise foarte departe, orașul, pentru a evita cheltuielile de transport, le-a cumpărat pentru suma de 100 000 de florini de la nobilii maghiari din comitate, care însă, înșelând pe brașoveni, le-au vândut finul stricat, care n-a fost acceptat de armata imperială; astfel, chiar de la începutul anului 1688, orașul a rămas dator cu această sumă de 100 000 fl.¹

Cel mai mare scandal a fost provocat însă la Brașov în martie 1688, cînd generalul Caraffa, preluînd comandamentul armatei imperiale în Transilvania, a cerut din nou orașului o sumă imensă. Senatul, pentru a realiza această sumă, propune la 8 martie centumviratului o nouă impunere a cetățenilor și ca „în această primejdie prea mare” fiecare cetățean să dea a zecea parte din averea sa. Centumviratul, convocat la 10 martie, dezbate pe larg această propunere, cerînd însă ca senatorii să înceapă primii a se impune pe ei înșiși pentru a da populației un exemplu bun. „Acestia însă n-au arătat prea mare poftă, invocînd privilegiile lor și n-au consimțit în nici un chip”. De aceea, „pentru a evita o nenorocire”, s-a hotărît ca de la fiecare poartă să se încaseze suma de 100 fl., „ceea ce era nemaipomenit pînă atunci”². Fiindcă însă nici acum senatorii n-au consimțit să fie impuși, nu s-a putut realiza nici acest plan, trimițîndu-se deocamdată, din alte venituri ale orașului, suma de 1 000 fl. la Făgăraș³. Generalul Caraffa însă, nefiind de loc mulțumit cu această sumă, trimite din nou scrisori, amenințînd cu represalii militare și cu devastarea totală a orașului; la 21 martie, trimite pe doi nobili maghiari cu 40 de soldați cu ordinul de a aduce „fără întîrziere” 850 de vite și 50 000 fl., „de a le lua de unde se poate... însă de a nu se întoarce fără cele cerute; dacă orașul s-ar opune, toată securimea să asiste la această executare”. Aceste scrisori au fost citite în centumvirat și încă în aceeași zi parohul orașului, la cererea senatului, arăta populației, după predică, primejdiile care amenință orașul dacă nu s-ar da cele cerute. „Însă cei bogați n-au vrut și cei săraci n-au putut”, remarcă cronicarul⁴. După o nouă ședință a centumviratului la 27 martie, în care „toți au fost reduși la tăcere”, s-a început după masă cu strîngerea banilor, „care însă la cei mai mulți au lipsit... și nici nu aveau de unde să fie împrumutați. Era interzis să se dea argint, însă, în sfîrșit, totuși a trebuit să fie acceptat, un lot pentru 90 de denari”⁵. Nici așa suma cerută n-a putut să fie acoperită și de aceea populația a fost solicitată să contribuie mai departe, astfel că cetățenii, în

¹ Teutsch, *Kurzgefasste Jahrgeschichte von Siebenbürgen, besonders Burzenland, Quellen*, IV, p. 109.

² Mederus, *op. cit.*, *Quellen*, VI, p. 301; vezi și Stamm, *op. cit.*, *Quellen*, VI, p. 211.

³ Mederus, *op. cit.*, *Quellen*, VI, p. 301; Benckner, *op. cit.*, *Quellen*, VI, p. 281.

⁴ Joseph Teutsch, *Kurzgefasste Jahrgeschichte von Siebenbürgen, besonders Burzenland*, în Arhiva B.N.B., T.I. 14. I, p. 312. Această cronică este publicată în *Quellen*, IV, p. 98—153, numai într-un extras care omite tocmai însemnările referitoare la aceste evenimente.

⁵ Mederus, *op. cit.*, p. 303—304.

furia lor, „au spart în bucăți argintul lor, bijuteriile și pocalele lor frumoase aurite și le-au dat așa”¹. Starea de spirit care s-a produs în oraș cu ocazia acestor evenimente o exprimă în mod grăitor Mederus, spunând că „s-a părut că se vor porni altfel; însă totuși s-a menținut liniștea, dar a fost o minune că populația n-a început nimica”². Explicația pentru ce, în sfârșit, populația Brașovului a strins totuși suma cerută, o dă Simon Christophori, care relatează că „unii birari nechibzuți au răspândit zvonul că prin suma aceasta orașul își va cumpăra pacea”, deci scutirea de a fi predat armatei imperiale³.

Cu atât mai mare a fost surprinderea brașovenilor când, după șase săptămâni, sosi ordinul de a preda orașul. Nu ne poate mira că de data aceasta indignarea populației se transformă în revoltă deschisă. Neîncrederea în sinceritatea conducerii era așa de mare, încît populația nu mai crezu nimic⁴. Judele fu acuzat că „ar fi vîndut germanilor cetățuia pentru o sumă mare”⁵, fapt pentru care, cu toate că n-a putut fi dovedit, a fost mai tirziu condamnat la moarte.

Toți cronicarii contemporani care relatează aceste evenimente din martie 1688 — care bineînțeles lipsesc la cronicarii patricieni — socotesc că aici trebuie căutată cauza principală a răscoalei. Încă cu mulți ani în urmă, Johannes Alzner menționează în *Diarium*: „De altfel, relatează oameni bătrîni, care au trăit în acele timpuri, că acești oameni n-ar fi ajuns niciodată la asemenea gînduri de răzvrătire, dacă cetățenii ar fi fost tratați cum se cuvine; mai ales domnii birari n-au stors numai suma cea mare de la ei, însă i-au și insultat numindu-i oameni afurisiți și cîrpănoși, fiindcă n-au putut aduce imediat banii cu care a trebuit să fie cumpărată pacea”⁶.

*

Din izvoarele amintite reiese clar că răscoala din 1688 trebuie înțeleasă ca o manifestare violentă a contradicțiilor existente în oraș între patriciat, pe de o parte, și păturile populare, meșteșugari și plebea orășenească, pe de altă parte.

La același rezultat se ajunge și dacă se cercetează cine au fost conducătorii răscoalei, și care erau păturile care au participat. Cronicarii patricieni susțin că răscoala a fost începută de oamenii cei mai nemernici, de *Lumpengesindel* — lumpenproletariat, cum îi numește Engels în

¹ Teutsch, *op. cit.*, Arhiva B.N.B., T.I. 14. I, p. 312.

² Mederus, *op. cit.*, p. 304.

³ Simon Christophori, *Wahrhafter Bericht...*, în *Quellen*, VI, p. 288. Vezi și Seyberger-Blasius, în *Quellen*, VII, p. 434 și Marcus Fronius, în *Quellen*, VI, p. 44.

⁴ Explicînd această neîncredere, Fronius remarcă: „Totul a fost tratat în secret... și judele a declarat că nu poate spune totul pe față”. *Quellen*, VI, p. 440.

⁵ Seewaldt, în *Quellen*, VI, p. 573. Filstich, *Quellen*, VI, p. 292. Seyberger-Blasius, *Quellen*, VII, p. 435.

⁶ Alzner, în *Quellen*, VII, p. 582—583.

*Războiul țărănesc german*¹ — deci pătura cea mai de jos și depozată a orașului. În ciuda acestor afirmații, constatăm că conducătorii răscoalei nu erau — cum am menționat deja — „cei mai de disprețuit dintre cetățeni”; dimpotrivă, erau oameni respectați în oraș, cu toții meseriași care ocupau o poziție de frunte în breslele lor. Să vedem cine erau cei cinci conducători principali, care, după înfrângerea răscoalei, au fost condamnați la moarte și executați. Drept comandant suprem a fost ales Kaspar Kreisch, un aurar, deci din breasla cea mai stimată din oraș. A fost membru al centumviratului și, după cum spune cronicarul, „născut din părinți cinstiți, care i-au lăsat o mare avere”². Marcus Fronius îl caracterizează ca un om „de o inteligență de nedisprețuit”, însă nu totdeauna destul de calm în hotărârile sale³. Stefan Steiner, un pălărier, era un moșneag de 80 de ani, simpatizat de întregul oraș. Pare că ar fi fost, cu toată vârsta sa înaintată, un om cu o vitalitate uimitoare; știm că, cu câțiva ani înainte, când calvinii încercară să pătrundă în orașul luteran, Steiner a fost acela care a condus rezistența și a împiedicat chiar într-o ciocnire violentă ridicarea unei biserici calvine în Brașov, fapt pentru care a fost și mai stimat de concetățenii săi⁴. Stefan Beer, numit și cel mare sau cel roșu, a fost chiar starostele breslei cismarilor. Cronicarii îl caracterizează ca un om energic și autoritar, „cunoscut prin curajul și temeritatea sa”⁵, însă, după toate cîte aflăm despre el, pare a fi fost și un om cam nestatornic. Toți trei, Kreisch, Steiner și Beer, au fost membri ai centumviratului pînă în decembrie 1687, cînd, în urma unei „rivalități” cu judele Filstich, au fost excluși din acest organ⁶. Motivele acestui conflict nu se cunosc, dar se pare că a fost tocmai opoziția lor față de senat și de jude. Andreas Lang, un măcelar, al patrulea dintre conducători, a ocupat și el o poziție de frunte în breasla sa, fiind orator. Despre al cincilea, Jacob Gaitzer, un cismar, nu știm dacă ocupase vreo funcție în viața publică. Cunoaștem mai bine pe fiul său Simon — menționat deja — care în timpul răscoalei era absolvent al gimnaziului; a luat și el parte la răscoală, pentru care fapt a fost și arestat împreună cu tatăl său. Scăpînd însă, a mers pentru studii în străinătate, în Polonia, la Paris și la Wittenberg, de unde s-a întors ca *studiosus academicus* al dreptului civil și canonic. Schimbîndu-și numele în Christophori, a ocupat în orașul său natal mai multe funcții publice; între 1705—1707 a fost chiar și senator și în ultimul an al vieții sale, în 1726, a fost ales orator al comunității centumvirale. El ne-a lăsat, pe lîngă multe opere literare, o cronică despre anii 1683—1716⁷.

¹ Marx-Engels. *Opere*, vol. 7, Ed. pol., București, 1960, p. 364.

² Alzner, în *Quellen*, VII, p. 580.

³ Fronius, *Fatalis urbis exustio*, în *Quellen*, VI, p. 441.

⁴ *Ibidem*, p. 439—440.

⁵ *Ibidem*, p. 441.

⁶ Benckner, *Quellen*, VI, p. 280. Fronius, *Quellen*, VI, p. 441.

⁷ Datele biografice despre Simon Christophori în *Quellen*, VI, p. XXII; cronică sa publicată în *Quellen*, VI, p. 286—291.

Încă unul dintre capii răscoalei a reușit să scape și să ocupe pe urmă o poziție însemnată în viața publică; acesta a fost Martin Rothenbächer, un pielar, despre care cronică relatează că „putea să scrie frumos și să vorbească limba latină”¹. Acesta fiind ascuns după răscoală timp de un an de soția sa, reuși apoi să fugă la Viena, unde a fost grațiat de împăratul Leopold; întors acasă, a devenit după scurt timp un om cunoscut și prețuit de concetățenii lui; el este autorul statutelor vecinătății Străzii Negre (azi strada N. Bălcescu)².

Ce rezultă din aceste constatări? Nu încapă nici o îndoială că conducătorii răscoalei erau oameni cu vază ai orașului, conducători ai breslelor și oameni cu simț de răspundere față de orașul întreg. Răscoala din 1688 trebuie socotită deci, în primul rînd, o mișcare a breslelor, și nu numai a breslei cismarilor, cum s-a spus ulterior. Aceasta reiese și din faptul că pentru a liniști mișcarea pornită, senatorii au recurs la convocarea tuturor breslelor pentru a trata cu ele³. Nici n-ar fi fost posibil ca senatului să-i scape așa de repede frînele din mînă, dacă această răscoală n-ar fi fost o răscoală a breslelor, în a căror mînă erau toate fortificațiile orașului. Cauza principală care a determinat pătura meșteșugarilor să se ridice împotriva conducerii orașului a fost tocmai nemulțumirea meșteșugarilor excluși în ultimul timp de la conducere, care ajunseseră cu totul în mîna patricienilor și care abuzaseră de ea în interesul lor propriu. Răscoala din 1688 a fost o încercare a breslelor de a restabili vechea ordine cu caracter democratic și de a-și asigura din nou vechiul lor drept de participare la conducere.

Tot așa de adevărat însă este că răscoala n-ar fi putut să ia o amploare așa de mare dacă n-ar fi participat tot orașul, inclusiv plebea orășenească. Simon Christophori accentuează în mod special că „toată populația” a fost angajată în răscoală⁴. Alzner menționează îndeosebi participarea „calfelor și slugilor cismarilor, care au făcut cele mai mari tulburări în oraș”⁵. Chiar și femeile au luat parte, „gonind cu forța pe bărbații lor din biserică”, — unde au fost chemați de preoți spre a fi liniștiți — și îndemnîndu-i să apere cetățuia⁶. Preotul Trausch menționează de asemenea ca participanți la răscoală, în afară de „cismarii răzvrătiți”, și pe „oamenii de cea mai joasă stare”⁷.

Faptul că întreaga populație a fost împărțită de conducătorii răscoalei în decurioane (*Zehntschaften*) pentru a lua parte la apărarea orașului, indică participarea orașului întreg⁸. În special, evenimentele petrecute în ultimele zile ale răscoalei, cum a fost spargerea vămii, a magazinelor cu provizii, prădarea caselor celor bogați, cît și insultele la

¹ Despre Rothenbächer, vezi Alzner, *Quellen*, VII, p. 582.

² Vecinătățile sînt organizații de autoadministrare care cuprind pe locuitorii uneia sau mai multor străzi — vecinii.

³ Mederus, *Quellen*, VI, p. 304.

⁴ Christophori, în *Quellen*, VI, p. 288.

⁵ Alzner, în *Quellen*, VII, p. 580.

⁶ Mederus, în *Quellen*, VI, p. 305.

⁷ „homines infimae sortis...”, în *Quellen* VI, p. 297.

⁸ Teutsch. *Kurzgefasste Jahrgeschichte*, Arhiva B.N.B., T.f. 14. I, p. 313.

adresa bogaților etc.¹ — despre care vom mai vorbi — par a fi pornite mai mult din partea plebei orășenești, decît din partea meșteșugarilor înstăriți.

Însă tocmai participarea celor două pături diferite — meșteșugarii și plebea orășenească — constituie problema de bază a acestei răscoale. Pînă acuma răscoala a fost privită de toți cercetătorii ca un tot unitar, ca o împotrivire armată a unei părți a populației, începută la 11 mai și terminată la 26 mai cu predarea orașului și arestarea capilor răscoalei. La o analiză temeinică a evenimentelor constatăm însă o evoluție a răscoalei, care a trecut prin două faze diferite, fapt pe care îl constatăm des la asemenea răscoale ale orășenimii, pînă chiar și în revoluțiile burgheze. În prima fază, conducerea răscoalei a fost în mîna meșteșugarilor, care se folosiră de plebea orășenească pentru a lua în mînă conducerea orașului; în a doua fază, se pare că inițiativa trecuse tocmai de partea acestei „opoziiții plebeiene” (Engels)², care deveni forța motrice, o mișcare care a depășit intențiile inițiale ale conducătorilor și nu mai putea fi stăvilită de dînșii.

Ce se întîmplă în prima fază, care a avut un caracter mai moderat, relativ pașnic? Conducătorii breslelor se împotriviră hotărîrii vechii conduceri de a preda orașul, în sfîrșit o destituiră și își aleseră o nouă conducere compusă din meseriași. Conștienți de răspunderea pe care și-o asumaseră, începură cu organizarea apărării, înarmarea populației și repartizarea ei la diferitele fortificații, care fură puse la punct, înzestrate cu muniții și aprovizionate cu materialele necesare. Noii conducători ai orașului începură chiar tratative cu domnul Țării Românești, Șerban Cantacuzino, trimițîndu-i un sol — un membru al renumitei familii Trausch — cerîndu-i ajutor împotriva armatei imperiale³. Apropiîndu-se primejdia, orașul mai fu întărit prin săparea unui șanț pe Dealul Melcilor, care urma să fie apărat de 500 de oameni, care însă, în momentul asediului, nu era terminat.

În tot acest timp însă, legăturile cu vechea conducere n-au fost rupte cu totul. O parte a administrației orașului rămase chiar în mîinile vechilor conducători, ceea ce aflăm mai ales din socotelile orașului. Chestorul orașului, Simôn Draudt, care avea funcția de a administra veniturile orașului, înregistrează mai departe cheltuielile orașului pînă în ziua de 22 mai. Aflăm că au fost primiți în oraș și întreținuți pe seama orașului solii armatei imperiale. La 14 mai au fost trimiși din partea orașului doi senatori la trupele imperiale staționate la Apața și Rotbav, aducîndu-le ali-

¹ Seyberger, în *Quellen*, VI, p. 435, 439—440.

² F. Engels, *Războiul țărănesc german, op. cit.*, p. 364.

³ *Marci Tarteri Diarium*, Arhiva B.N.B., Tq. 180, p. 407; *Villikats-Rechnungen*, Arh. St. Brașov, III C 32, p. 1080; Fronius, *Quellen*, VI, p. 441. Acest fapt reiese și din sentința împotriva lui Kaspar Kreisch, că „a solicitat armate străine să intre în țară”. *Quellen*, VI, p. 575.

mente și vinuri pentru suma de 30 de fl. „pentru a reține armata germană pînă cînd tumultul poate că se liniștește”¹. Între 16 și 19 mai se afla în oraș o delegație a principelui Apafi compusă din trei nobili maghiari și un cetățean din Sighișoara, „pentru a pune capăt sciziunii întîmplate”; pentru ospătarea acestora au fost cheltuite sume însemnate din partea orașului. Pe de altă parte însă, chestorul înregistrează — cu o ironie amară — sumele pe care le-a cheltuit de la 16 la 22 mai „la comanda aspră și severă a celor preținși viteji curajoși” pentru amenajarea și aprovizionarea cetății și a fortificațiilor: fier și alte materiale, alimente etc.² Vedem deci că administrația orașului funcționează mai departe în mod obișnuit și vrînd-nevrînd funcționarii orașului conlucrează cu răsculații. În același timp, aflăm și de tratative care s-au dus între vechea conducere și răsculați, îndeosebi cu bătrînul Steiner, care promite chiar liniștirea populației, ceea ce însă n-a putut realiza, fiindcă ceilalți erau ademeniți „*maioris spe fortunae*”³.

Acest caracter al răscoalei se schimbă însă radical în ultimele zile ale ei, începînd cu 23 mai, răscoala intrînd în a doua fază. Nu putem spune ce a provocat această schimbare. Poate că a fost apropierea armatei imperiale, deci creșterea primejdiei. Din păcate, cronicile păstrează în general tăcere tocmai asupra acestor zile. Totuși, aflăm ceva din cele petrecute: în ziua de 24 mai, fostul jude Michael Filstich și senatorul Valentin Igel au fost arestați și duși la cetățuie, unde judele, fiind acuzat de trădarea orașului pentru o sumă mare, a fost supus unui interogatoriu sever. După cum relatează fiul său, a fost chiar torturat⁴, și, în sfîrșit, condamnat la moarte. În noaptea de 24—25 mai, acești doi patricieni reușesc să scape, însă în dimineața de 25 mai au fost din nou arestați și aduși sub pază la cetățuie⁵.

În același timp, presiunea asupra populației care nu participa la răscoală creștea. „Nimeni nu mai putea să-și spună părerea. Dacă cineva a fost împotrivă, neaprobînd faptele lor rele, imediat a fost tîrît de 40 sau 50 de inși în cetățuie, unii au fost puși chiar în fiare, alții amenințați cu cuvinte grozave, unul spunînd că vrea să-i împuste, altul să-i taie în bucăți ș.a.m.d.”⁶. Numărul senatorilor condamnați la moarte se ridică în cele din urmă la șapte. E semnificativ că Seewaldt, ginerele lui Valentin Igel, care a fost și el condamnat la moarte, găsește tocmai pentru această fază a răscoalei cuvintele cele mai aspre. „S-a mai văzut cum cele mai nemernice și desfrîinate canalii, cu față de adevărați diavoli, cu cel mai groaznic obraz, înarmate cu pușcă și platoșă, îmbătate ca furii infernale

¹ Vezi și Mederus, *Quellen*, VI, p. 305.

² *Villikats-Rechnungen*, Arh. st. Brașov, III C 32, p. 1075—1080.

³ Mederus, *Quellen*, VI, p. 304 și 305.

⁴ Ștefan Filstich, *Quellen*, VI, p. 293—294.

⁵ Un contemporan, curelarul și centumvirul Merten Schuller, descrie această luptă în jurnalul său, cum cei doi patricieni „sub cel mai mare pericol de moarte scapă și se tîrăsc prin riul care curge sub bastionul pielarilor, ajungînd complet uzi și demoralizați în casa domnului Valentin Igel”, *Quellen*, VI, p. 74.

⁶ Alzner, *Quellen*, VII, p. 581.

alergau de colo pînă colo, arestînd ba pe unul ba pe celălalt dintre senatori"¹.

Există însă și o altă cronică, foarte interesantă, care ne relatează toamă despre aceste ultime zile ale răscoalei. Este *Diarium* al lui Lukas Seyberger, contemporan al răscoalei, despre a cărui viață și apartenență socială nu se știe nimic. După unele indicii pare însă că a făcut parte din păturile mai sărace ale populației. Poate că a fost chiar și o rudă a lui Georg Seyberger, pe care-l menționează ca unul dintre conducătorii răscoalei, care după o arestare de un an și jumătate, fiind găsit mai puțin vinovat, a fost grațiat². În orice caz, acest om simplu este mai bine informat sau îndrăznește să noteze mai mult despre cele întîmplate în ultimele zile ale răscoalei. Iată ce relatează Lukas Seyberger începînd cu ziua de 23 mai: „Cîțiva s-au dus la unii sau alții dintre cetățeni și le-au luat cu sîla calul împreună cu șeaua și pușca... și au făcut după bunul plac ce au vrut. Unii s-au repezit cu grămada în casele celor mai bogați; a trebuit să li se dea vinuri și mîncare cît au cerut și nimeni n-a putut să li se împotrivească decît cu primejduirea vieții, ba chiar unele femei au fost așa de smintite că au îndemnat pe bărbații lor la asemenea fapte rele... Alții au spart vama, au prădat-o, au căutat pe vameș, vrînd să-l omoare și au maltratrat pe slujitorii săi”³.

Tot acest Seyberger ne-a transmis, în afara sentinței celor cinci conducători principali, și 18 sentințe asupra „răzvrătiților mai mici” (*kleine Rebeller*), care, cum se pare, n-au făcut parte din pătura meșteșugarilor, ci — cum menționează el însuși — au fost „conducători ai plebei comune” (*Anführer des gemeinen Pöbels*). De aici aflăm că un anume Martin Petersberger „a spart depozite cu muniții și magazine cu provizii, a tirît pe înțeleptul domn jude la cetățuie, maltratîndu-l”... „că Petrus Gokesch s-a arătat în timpul răzvrătirii, nu ca un om, ci ca un diavol, s-a opus cu cuvinte afurisite tuturor propunerilor cuminți făcute la cetățuie... s-a oferit să fie el însuși călăul înțeleptului domn jude...”.

Aflăm de un slujitor al orașului, Simon Rehner, care „a predat răzvrătiților cheile porții încredințate lui, s-a arătat ca un prea răzvrătit, a alergat prin oraș, a spart vama, a îndemnat pe ceilalți slujitori ai orașului și pe păzitorii porților la tîlhării, l-a lovit pe înțeleptul domn Johann Rosenauer peste față” etc.

În sfîrșit, un anume Johann Kroner „s-a arătat asemenea unui diavol, urlînd, țipînd, alergînd și fugind de colo pînă colo... împotriva legilor țării și bătîndu-și joc de orașul întreg, a ridicat un steag, făcîndu-se după plăcîul lui comandantul unei companii de călăreți... luînd caii de la cetățeni... a arestat pe soția domnului major tirînd-o prin oraș, a spart casa domnului major..., de asemenea casa domnului Sigerus” etc. etc.

¹ Seewaldt, *Quellen*, VI, p. 573.

² Cronică lui Seyberger publicată în parte în *Quellen*, VII, p. 434—470. În introducere, menționează că n-a scris cronică sa pentru „istoricii învățați”, ci a compus numai niște „scrieri simple” pentru el însuși și pentru familia sa, „fără artă și iscusință, pe care nici nu le-am învățat”. Vezi: *Quellen*, VII, p. XXX.

³ Seyberger, *Quellen*, VII, p. 435—436.

Nu știm cine au fost acești 18 „răzvrățiți mai mici“, însă, atît după faptele săvîrșite de dînsii, cit și după pedepsele pe care le-au primit, trebuie să presupunem că au făcut parte din populația săracă. Unii dintre ei au fost condamnați la amenzi în bani, ceilalți însă — probabil neavînd nici o avere — la muncă silnică pe seama orașului sau la bătaie cu cureaua. Patru însă, ale căror „vini erau prea mari“, n-au fost condamnați, ci ținuți mai departe în turn „în fiare și cătușe“ pînă la dispoziții ulterioare¹.

Ce ne indică cele relatate de Lukas Seyberger, cit și sentințele pomenite de el? E clar că începînd cu 23 mai răscoala intrase într-o fază nouă, care se deosebește radical de tot ce s-a întîmplat mai înainte². Dacă pînă atunci asistăm la o luptă a meșteșugarilor împotriva patriciatului pentru conducerea orașului, acum izbucnește cu violență o cu totul altă contradicție: pătura deposedată și exploatată se ridică împotriva celor înstăriți și bogați, care dispun de toate averile orașului. Plebea orășenească trece pe primul plan, la inițiativa răscoalei și o duce pînă la capăt. Ceea ce meseriașii mai moderați n-au făcut sau nici n-au vrut să facă, săvîrșesc masele populare, lichidînd cu totul vechea conducere: numai ele, și nu meseriașii, au avut forțele necesare acestei atitudini revoluționare consecvente.

Că, într-adevăr, în aceste zile plebea orășenească domina în oraș ne dovedesc și însemnările din zilele respective în socotelile orașului. Dacă pînă la 22 mai chestorul orașului înregistrează zi de zi cheltuielile făcute, pentru zilele următoare nu găsim decît notița: „*Die 23, 24, 25, 26 nihil*“, ceea ce arată că orice activitate administrativă a încetat în aceste zile. Suma plătită păzitorului de poartă, care de obicei se înregistrează zilnic, se achită la 27 mai retroactiv pentru cele patru zile³.

*
* *
*

Se impune întrebarea: ce atitudine au adoptat foștii conducători ai răscoalei — meseriașii — față de aceste evenimente? Se pare că le-au scăpat frînele răscoalei, căreia i se imprimase un caracter cu totul altul decît îl doriseră la început și care poate nici nu le mai convenea. Oare nu aici am putea găsi și cauza sfîrșitului lipsit de glorie al răscoalei și predarea pripită a cetății?

În ziua de 22 mai, armata imperială trimisă de generalul Caraffa — și anume trei regimente de călăreți și două regimente de infanterie — sub comanda generalului Veterani, trece Pădurea Persanilor și intră în Țara Birsei, la Feldioara. I se alătură un contingent de secui sub comanda generalului Mihai Teleki, care se așază între Ghimbav și Cristian. S-au concentrat deci forțe însemnate — e vorba de 5000 de soldați⁴ — pentru

¹ Seyberger. *Quellen*, VII, p. 436—441.

² Și din relatarea lui Marcus Fronius se poate recunoaște că răscoala a crescut de la un început mai moderat, ajungînd apoi la tot mai multă radicalitate. El vorbește de insultele la adresa preoților, de rechiziționarea cailor, de prădarea caselor etc. *Quellen*, VI, p. 440—441.

³ *Villikats-Rechnungen*, Arh. st. Brașov, III C 32, p. 1080.

⁴ *Alte und neue Siebenbürgische Chronik*, *Quellen*, VI, p. 119.

înfrîngerea rezistenței brașovenilor. La 25 mai, Veterani trece la ofensivă, luînd șanțul de pe Dealul Melcilor, pentru ca în ziua următoare să înceapă cu încercuirea sistematică a orașului, trimițînd cîte un regiment de călăreți să înainteze spre oraș prin Brașovechi, prin Blumăna și prin Poiana Brașovului, „pentru ca răzvrătiții să nu facă vreo ieșire”. Veterani însuși înainta cu infanteria spre porțile orașului, unde își așază tunurile. La 26 mai — după o ultimă somație de a se preda — începe cu bombardarea cetății¹. Primele două bombe au căzut în cetățuie tocmai cînd se pregătea executarea judei Michael Filstich, care astfel a fost salvat, deoarece după lansarea unei noi bombe în cetățuie și a uneia în oraș, Ștefan Beer ieși pe zidurile cetății cu un steag alb în semn de predare. Veterani intră imediat în cetățuie, eliberează pe jude și pe senatori, dezarmează garnizoana și-i trimite pe toți în oraș, reținînd deocamdată numai pe doi dintre capii răscoalei, printre care și pe Kaspar Kreisch.

Cronicile contemporane nu coincid în relatarea acestor ultime evenimente. Unele relatează în mod ironic că imediat după lansarea celor patru bombe, care n-ar fi provocat nici o stricăciune serioasă, „vitejii noștri cavaleri înfricoșați au pierdut într-o clipă aroganța lor înfumurată, arătîndu-se așa de viteji încît toți iepurii ar putea să se sperie de cruzimea lor”². Alte izvoare însă, ne arată că totuși s-a încercat o rezistență dîrză. În ziua de 25 mai — orașul fiind deja încercuit — s-a încercat o ieșire a 300 de călăreți împotriva trupelor imperiale din Brașovechi, care însă n-a reușit. La 26 mai, cînd Veterani pregătise atacul asupra cetății, „brașovenii n-au cruțat praful de pușcă și au tras în mod groaznic în trupele imperiale”³. Alt cronicar adaugă că, din acest bombardament, cei doi generali imperiali abia ar fi scăpat cu viața și tocmai, înfuriat de această rezistență, Veterani ar fi poruncit imediat atacul asupra cetății⁴. Rezistența cea mai dîrză a opus-o însă breasla croitorilor, care, avînd în pază poarta românească, „a ținut bine postul și s-a apărat în mod disperat, trăgînd în trupele imperiale chiar și după predarea cetății”⁵. Martorul cel mai demn de încredere, însă, în ceea ce privește rezistența răsculaților este cancelarul principelui, contele Nicolae Bethlen, care a fost de față, în armata lui Teleki, la asediarea Brașovului. „Brașovenii au tras în mod bărbătesc asupra noastră cu tunurile”, spune dînsul în relatarea evenimentelor. „Dacă șanțul (din Dealul Melcilor) ar fi fost terminat și inzestrat cu tunuri, n-ar încăpea nici o îndoială că am fi ocupat Brașovul cu mult mai anevoios”⁶.

Din cele relatate apare ca sigur că brașovenii au opus rezistență atacului armatei imperiale și mai ales plebea orășenească era gata să

¹ *Aus des Grafen Veterani, kaiserl. Feldmarschalls Feldzügen in Ungarn und den angrenzenden Provinzen vom Jahre 1683—1694*, Dresden, 1788, p. 36.

² *Villikats-Rechnungen*, Arh. st. Brașov, III C 32, p. 1080.

³ Merten Schuller, *Quellen*, VI, p. 74—75.

⁴ *Marcus Tartler, Diarium*, Arhiva B.N.B., T.q. 180, p. 407.

⁵ Thomas Tartler, *Collectanea zu einer Particulär-Historie von Cronstadt*, I. Arhiva B.N.B. T.q. 100, p. 57.

⁶ Copie în J. F. Trausch: *Collectanea zu einer Particulär-Historie von Cronstadt*, II, Arhiva B.N.B., T.q. 101, p. 403.

apere cetățuia „chiar dacă ar cădea grindina din cer”¹. Se pare însă că tocmai în această privință se iviseră neînțelegeri serioase în rîndurile răsculaților, cărora le slăbise forța de rezistență, neînțelegeri care au provenit tocmai din faptul că conducătorii moderați ai răscoalei s-au arătat ei înșiși speriați de avîntul revoluționar al maselor populare. Există unele știri care arată astfel de neînțelegeri. Știm, de exemplu, că nu toți răsculații au fost de acord cu arestarea judei și a senatorilor. Un anume Martin Schwartz, funcționar al orașului, care a participat și el la răscoală, a primit pe urmă o pedeapsă mai ușoară sub motivul că s-ar fi împotrivit sentinței de moarte împotriva judei².

Cele mai mari neînțelegeri, însă, par a se fi ivit în legătură cu apărarea sau predarea cetății. O cronică anonimă relatează că la 22 mai, comandantul răsculaților, Kaspar Kreisch, ar fi ieșit din oraș ducîndu-se la un colonel austriac, Dietrich, fără a menționa ce s-ar fi tratat între dînsii. La 24 mai, cînd preotul din Rîșnov, Martin Albrich, încearcă pentru ultima dată să-i convingă pe răsculați de necesitatea predării, „cei care erau conducători s-au lăsat înduplecați, însă autorii celor rele au vrut să țeasă urzeala pînă la capăt”³. Aceeași atitudine o adoptă masele populare și la 26 mai, cînd Veterani, înainte de a începe atacul, a cerut pentru ultima dată predarea orașului. La această somație, Kaspar Kreisch însoțit de cîteva decurioane ar fi ieșit din cetățuie, încheind un armistițiu pentru 2 ore cu armata imperială. „Întorcîndu-se însă și relatînd despre cele tratate, ei au refuzat încă o dată a se preda; dimpotrivă, au hotărît a se apăra”⁴. Cu toate acestea însă, cetățuia a fost predată scurt timp după aceea, fără vreo nouă încercare de rezistență și — cum se exprimă contele Bethlen cu mirare — „fără a pune vreo condiție”⁵.

Cele arătate lasă a se bănuî că masele populare erau pînă în ultimul moment pentru apărarea cetății, pe cînd conducătorii răscoalei, proveniți din pătura meseriașilor, înțelegînd în sfîrșit primejdia în care se află orașul față de forțele însemnate ale imperialilor, erau pentru predare, mai ales după întorsătura pe care o luase răscoala în ultimele zile și care probabil îi speriasse mai mult decît armata imperială. Predînd orașul în ciuda voinței ferme a maselor populare de a rezista, tocmai aceleași elemente care au început răscoala, neputînd să prevadă consecințele ei, au abandonat-o la sfîrșit.

Aici trebuie căutată cauza sfîrșitului tragic al răscoalei. Cu toate cele întîmplate în ultimele zile, răscoala din 1688 a fost mai mult o luptă între păturile privilegiate ale orașenimii pentru conducerea orașului. Meșterșugarii, făcînd ei înșiși parte din pătura privilegiată, s-au distanțat de

¹ Seyberger, *Quellen*, VII, p. 438.

² *Ibidem*, p. 437.

³ Gunnesch, *Continuatio, Quellen*, VI, p. 297.

⁴ Marcus Turtler, *Diarium*, Arhiva B.N.B., T.q. 180, p. 409. Alt cronicar arată că „aceștia s-au arătat ca niște herbeci cu cornuri și au răspuns că vor să se împotrivească forței cu forță”. Gunnesch, *Continuatio, Quellen*, VI, p. 298. Și Marcus Fronius menționează un armistițiu și rezistența opusă lui cu „pertinacitate”. Fronius, *Quellen*, VI, p. 441.

⁵ Trausch, Arhiva B.N.B., T.q. 101, p. 404.

avîntul revoluționar al maselor populare. Acestea nefiind încă destul de dezvoltate și conștiente, nu i-au putut imprima răscoalei caracterul unei adevărate lupte de clasă. Orașul Brașov, la sfîrșitul secolului al XVII-lea, era încă un oraș feudal cu contradicțiile caracteristice acestei epoci, în care nici forțele de producție și prin urmare nici forțele sociale nu se dezvoltaseră încă în așa fel încît să fi putut să schimbe vechea stare.

Imperialii, intrînd în oraș, au restabilit conducerea patriciatului, care de acum înainte, avînd și sprijinul armatei austriece, își menține dominația în oraș. Pătura meșteșugarilor, după această înfrîngere, rămîne o anexă a patriciatului și nu mai încearcă nici o rezistență. Un secol și jumătate nu mai auzim de mișcări sociale în oraș pînă cînd — în 1848 — pornesc din nou, de data aceasta însă datorită dezvoltării economico-sociale în condiții cu totul schimbate.

Mai rămîn de relatat urmările tragice ale răscoalei. După predarea cetățuii, în ziua următoare, la 27 mai, judele, împreună cu toți senatorii, predau solemn generalului Veterani cheile orașului. Orașul însuși fu scutit de jefuire, afară de Brașovechi, care a fost jefuit de trupele secuiești. La 29 mai, toți bărbații orașului — inclusiv elevii gimnaziului și ucenicii — au fost adunați în piață și au trebuit să jure în genunchi — în grupe de cîte zece — în fața a patru ofițeri imperiali, credință împăratului. La 30 mai, conducătorii răscoalei, în total 30, au fost arestați și închiși în temnița cetățuii, unde au fost ținuți aproape un an și jumătate pînă cînd li s-a intentat procesul.

În acest timp, orașul Brașov a trăit cele mai grele zile ale trecutului său. A fost pusă în oraș o garnizoană de 11 companii de soldați imperiali, care au fost încartiruiți cu forța în casele cetățenilor. Orașul răsuna de nelegiuirile și actele lor de violență, de înjurăturile și blestemele lor, de fîlhăriile și furturile săvîrșite de ei, cît și de nenumerate alte samavolnicii¹. În același timp, contribuțiile în bani și în provizii cerute de armata austriacă orașului crescuseră imens și erau stoarse cu forța de la populația sărăcită. Datoriile orașului au crescut tot mai mult.

Lovitura cea mai grea a fost însă incendiul din 21 aprilie 1689, care, după mărturia tuturor contemporanilor, a fost provocat de înșiși soldații imperiali și care în timp de 4 ore a distrus, în bună parte, orașul cel mai înfloritor din Transilvania.

În aceste împrejurări a avut loc, între 13 și 17 septembrie 1689, procesul intentat conducătorilor răscoalei, care a fost judecat în fața senatului în prezența a trei nobili maghiari, reprezentanți ai principelui, și a doi senatori din Sibiu, reprezentanți ai universității săsești². Actele procesului nu s-au păstrat: ne-a rămas numai sentința de condamnare la

¹ *Tökölys Einfall im Burzenland, Quellen*, VI, p. 615.

² Universitatea săsească era organizația autonomă a scaunelor și districtelor săsești din Transilvania, în frunte cu comitele sașilor, care avea sediul la Sibiu (vezi *Istoria României*, vol. II, p. 270—271).

moarte a celor cinci conducători principali, transmisă de Seewalddt, și sentințele privind pe cei 18 „răzvrățiți mai mici”, comunicate de Seyberger. Atmosfera în oraș și felul în care populația Brașovului a urmărit acest proces ne sînt relatate de Marcus Fronius și dezvăluie încă o dată contradicțiile care au stat la baza răscoalei. „Porțile orașului au trebuit să rămînă toată ziua închise, de teamă ca nu cumva, prin adunarea cetățenilor, să se întîmple ceva rău”. Populația considera sentința drept act de răzbunare a senatului, căruia i s-a reproșat „tiranie” și „cruzime”. Senatul orașului se pronunță pentru condamnarea acuzaților la moarte prin frîngerea pe roată și tragerea în țepă; prin intervenția consilierilor principelui și imperialilor, această sentință a fost însă schimbată în decapitare. Marcus Fronius nu se sfiește de a acuza senatul de părtinire, spunînd că unul din motivele care au dus la sentința de condamnare la moarte era tocmai conflictul pe care l-au avut mai înainte Steiner și Beer cu judele Filstich și pentru care aceștia au fost excluși din *centumvirat*¹.

Cu aceeași simpatie și emoție, populația asistă la executarea celor cinci condamnați — Steiner, Kreisch, Beer, Gaitzer și Lang — care a avut loc la 19 septembrie în piața mare a Brașovului. Condamnații au fost conduși la locul de execuție de preoți și de elevi care cîntau cîntece funebre. Înaintea executării, fiecare se adresează pentru ultima dată populației cu o scurtă cuvîntare. O tăcere de mormînt se lasă asupra pieței. Cea mai mare indignare a provocat-o executarea lui Steiner, bătrîn de 80 de ani; cînd capul acestuia, retezat de corp, a căzut în așa fel încît, rostogolindu-se de mai multe ori, a rămas așezat drept pe gît, cu fața îndreptată spre sfat, s-a interpretat acest fapt ca un indiciu al nedreptății sentinței. O femeie care asistă la executare în acel moment strigă plină de groază „Dumnezeule veșnic! La ce soartă groaznică sînt destinați săracii! Care va fi soarta noastră?” și se prăbuși moartă la pămînt. După executare, capetele condamnaților au fost înfipite în țepi, cel al lui Steiner fiind plasat în locul execuției, celelalte la diferite porți ale orașului, unde au rămas — ca exemplu înfricoșător pentru întreaga populație — pînă în 1718, deci 29 de ani. Cîteva zile după executare se ivi zvonul că stafiile execuțiilor umblă noaptea pe străzi strigînd „vae, vae”. Marcus Fronius subliniază că nu crede în aceste superstiții; menționează totuși că și ele au fost interpretate ca o amenințare la adresa senatorilor pentru nedreptatea judecării². Felul cum populația Brașovului a luat parte la condamnarea și executarea conducătorilor răscoalei ne arată, atît simpatia de care aceștia s-au bucurat chiar după înfrîngerea răscoalei în rîndul concetățenilor lor, cît și ura împotriva senatului. Ni se confirmă încă o dată — ceea ce am vrut să arătăm prin acest studiu — că au existat contradicții profunde în sînul populației broșovene, care, au fost cauzele principale ale răscoalei din 1688.

¹ Fronius, *Quellen*, VI, p. 439, 441.

² *Ibidem*, p. 439, 441 și 442.